कांजी कुझी : केरळमधील पहिली रसायनमुक्त पुरेसा भाजीपाला पुरविणारी पंचायत

Tanya Abrahan

गावाने १९९४ मध्ये सेंद्रिय शेतीचे प्रयोग सुरू केले. जेव्हा बहुतेक भारतात ही संकल्पना फार ऐकली नव्हती. मी केरळमधील अलप्पुझा जिल्ह्यातील कांजीकुझी या किनारपट्टीवरील गावाला जाताना वाळू आणि मीठ यांचा गंध असलेला समुद्राचा वारा हळुवार वाहत होता.

गावात प्रवेश केल्यावर अचानक हवा बागेतून गोळा केलेल्या ताज्या भाज्यांच्या सुगंधाने खुसखुरीत होती. कांजीकुझी हे भारताच्या इतर भागांपेक्षा वेगळे चित्र प्रदर्शित करते. ज्यावेळी खेड्यांमध्ये भाजीपाल्याची कमतरता भासत आहे त्यावेळी कांजीकुझीमध्ये अतिरिक्त भाज्यांची उपलब्धता आहे तीही सेंद्रिय पद्धतीने पिकविलेल्या, पुरेसा भाजीपाला असलेल्या केरळमधील एकमेव पंचायत कांजीकुझीचे हे अनुकरण करण्यासारखे मॉडेल आहे. अधिक कारण म्हणजे १९९४ मध्ये जेव्हा बहुतेक भारतीयांनी ही संकल्पना ऐकली नव्हती तेव्हा त्याचे सेंद्रिय शेतीचे प्रयोग सुरू झाले होते.

हे सर्व कसे सुरू झाले? कांजीकुझीची माती ही शेतीसाठी अयोग्य मानली जात असल्याने केरळच्या इतर भागातून आणलेल्या भाजीपाल्यांवर मुख्यत्वे अवलंबून राहात होते. त्यामुळे भाज्यांचे दर वाढलेले होते. यावर स्थानिक उद्योगापासून मुख्यत: नारळाच्या काट्यावर चालणारे गावकऱ्यांचे उत्पन्न तुटपुंजे होते म्हणून तत्कालीन पंचायत प्रमुखांनी क्रांतीची हाक दिली. त्यांनी ठरविले की भविष्य हे गावातील शेतकरी कुटुंबांनी हाती घेतलेल्या सेंद्रिय शेतीवर अवलंबून आहे. पंचायत अध्यक्ष एम.जी. राजू सांगतात, की महत्त्वाचे म्हणजे भाजीपाला हा विकत घेतला गेला नाही तर तो इथेच पिकविला गेला.

जेव्हा आम्ही या संकल्पनेची सुरुवात केली तेव्हा अनेक आव्हाने समोर उभी होती. केवळ जमीन लागवडीसाठी योग्य नव्हती असे नाही तर लोकांना सेंद्रिय शेतीचे प्रबोधन करण्याची गरज होती. अधिक महत्त्वाचे म्हणजे प्रकल्पाचे सातत्य सुनिश्चित करण्यासाठी व्यावहारिक आणि कार्यक्षम पद्धत वापरण्याचा आराखडा तयार करून पंचायत समितीने ८६०० कुटुंबांना निमंत्रित केले. जे त्यांच्या घराच्या मागील अंगणात व छतावर कारली, लाल पालक, फुलकोबी, वाल आणि बरेच काही पिकवतील. यामागे उपलब्ध असलेली प्रत्येक जागा शेतीसाठी वापरण्याची कल्पना होती. सुरवातीचा निधी पंचायतीकडून आला. या पद्धतीची शाश्वती सुनिश्चित करण्यासाठी कृषिका कर्मसेना नामक एका छोट्या समितीला उत्पादकांचे निरीक्षण आणि प्रोत्साहन देण्यासाठी प्रशिक्षण देण्यात आले. ही एक कठीण प्रक्रिया होती. परंतु अखेरीस मातीचे पीएच संतुलन आणि पोषक घटकाची पातळी पुनर्संचयित करण्यात आली आणि कीड प्रतिबंधक पद्धतीचा वापर करण्यासोबतच सेंद्रिय शेतीला पूरक तंत्रे स्थानिक पातळीवर विकसित करण्यात आले असे राजू स्पष्ट करतात.

शेतकऱ्यांच्या शेतातील रासायनिक घटकांची जागा आता जैवघटकांनी घेतली आहे.

शेतकरी चांगले जाणतो

एकदा ही व्यवस्था जागेवर बसवल्यानंतर ती चालू ठेवण्याची जबाबदारी गावकऱ्यांवर होती म्हणून आजपर्यंत प्रत्येक कुटुंब हे लागणाऱ्या खतांच्या व कीड नियंत्रण पद्धतीचे निरीक्षण करत आहे. शेतकऱ्यांना माहीत आहे की, त्यांच्यासाठी काय चांगले आहे. ते चाचणी आाणि त्रुटी पद्धतीने त्यावर निर्णय घेतात असे राजू म्हणाले. एक परिपूर्ण नियम असेल तर तो असा आहे की, लागवडीमध्ये कोणतेही रसायन वापरले जाऊ नये. पंचायत मोफत बियाणे आणि रोपे देते जी कुटुंबश्री या महिला स्वयंसहाय्यता समूहाद्वारे हरितगृहात उगवली जातात. गेल्या वर्षी आम्ही ५० लाखाहून अधिक रोपे दिली. आम्ही कमी किंमतीत पर्यावरण पूरक कंम्पोस्टिंग सुविधा देखील देतो असे राजू सांगतात.

कांझीकुझीला आता उतर ठिकाणाहून भाजी आणण्याची गरज नाही. ''आधी भाजीपाला शेजारच्या शहरातून गावात आणावा लागायच्या. आता आमच्याकडे आमच्या ताज्या सेंद्रिय पद्धतीने पिकविलेल्या भाज्या स्थानिक बाजारात विकल्या जातात.'' असे राजू सांगतात.

जेव्हा त्यांनी अतिरिक्त उत्पादन करण्यास सुरुवात केली तेव्हा महामार्गावर पर्यटकांना भाजीपाला विकण्यासाठी दुकाने दिसू लागली. आता आमचा भाजीपाला शहरात पोहचणे सुरू झाले आहे. जिथून एकेकाळी आम्ही भाजीपाला आणत होतो. जेव्हा आम्ही सेंद्रिय उत्पादने वाजवी दरात उपलब्ध करून देतो तेव्हा आम्ही ग्राहकांच्या वित्त व आरोग्य या दोन मुख्य गरजा पूर्ण करतो असे मानतो.

एका शेतकऱ्याचे गावातील दुकान

गावातील जीवन आता बदलले आहे. या देणगीमुळे समृद्धी आली आहे. काही गावकरी महिन्याला ५०,००० रुपयापर्यंत कमाई करून वर्षभर शेती करतात.ते सेंद्रिय शेतीचे शिक्षण पण देतात. काहींनी भाजीपाल्याचे संकरीत बियाणे तयार केले आहे. अठ्ठेचाळीस वर्षाचे सुभाकेशन हे स्थानिक संकरीत वालाचे बियाणे विकून त्यांचे कुटुंब चालवितात. हे बियाणे कांजीकुझी वाल या नावाने ओळखले जाते. ते सांगतात की, ''२ टक्के जमिनीवर लागवड सुरू केली जी आता २५ टक्के पर्यंत वाढली आहे. शेतीमुळे माझे जीवन बदलले आहे..'' दुसरे शेतकरी ७१ वर्षीय आनंधन म्हणतात ते वर्षभर शेतीत लागवड करतात. ८० टक्के उत्पादनावर जेव्हा रोगांचा प्रार्दुभाव होतो तेव्हा शेती करणे थांबवणे ही युक्ती ते सांगतात अशाप्रकारे मी वर्षभर शेती करू शकेन. वर्षातून तीन वेळा.

पुढची पिढी तयार करण्यासाठी स्थानिक शाळामध्ये शेतीचे शिक्षण देणे अनिवार्य आहे. ''माती आता पोषक तत्वांनी समृद्ध आहे आणि आमची मुले निरोगी, रसायनमुक्त अन्न घेऊन मोठी होत आहेत.'' राजू गावासाठी बोलतो. पंचायतीचे मागील आर्थिक वर्षाची उलाढाल १४ करोड होती आणि कांझिकुझीचे उत्पादन संपूर्ण केरळमध्ये आवडते. वालुकामय समुद्रकिनारी ठिकाण म्हणून सुरू झालेल्या गावासाठी हा काही मोठा पराक्रम नाही. हा लेख मुळात येथे प्रकाशित झाला होता.

The article was originally published at https://www.thehindu.com/sci-tech/agriculture/how-kanjikuzhivillage- in-alappuzha-became-the-first-chemicalf re e-v ege t able- suf fi cient-panchayat-i n-keral a/article28949494.ece

मराठी अनुवाद : श्री. लक्ष्मीकांत पडोळे

Source : Kanjikuzhi Kerala's First chemical-free vegetable sufficient panchayat, Leisa India - September, 2021

LEISA INDIA Language Editions

Kannada, Telugu, Tamil, Oriya, Hindi, Marathi and Punjabi